

Z lexikonu se dovídáme, že Jindřich Procházka (zemřel 1975 v Praze) po deseti-letí sepsával rodovou kroniku (záznamy sledoval od roku 1617); údajně obsahuje v poslední části značné množství informací o životě Čechů v Chorvatsku.

Prognóza není příliš povzbudivá. Česká menšina se rychle asimiluje a menšinová literatura přestává mít přirozenou autorskou a čtenářskou základnu. Doufejme, že situace se zase zlepší. V každém případě je vydání knihy záslužný počín. Je třeba, aby se některý badatel zabýval tvorbou českých autorů v Chorvatsku a vysledoval jak spojitost jejich tvorby s českou literaturou českých zemích, tak i s literaturami jižních Slovanů.

Antonín Měšřan

Genologické studie ve srovnávacím pohledu

Západ - Východ. Genologické studie. Litteraria humanitas III. Brno - Boskovice, nakladatelství Albert ve spolupráci s Vydavatelstvím Masarykovy univerzity v Brně 1995, 176 str.

Recenzovaný sborník, připravený Ústavem slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (odpovědným redaktorem byl Miroslav Mikulášek, redaktorem výkonným pak Ivo Pospíšil), je výsledkem týmové spolupráce badatelů z několika brněnských pracovišť v rámci projektu *Literární žánry a směry ve slovanských a západních literaturách*. Podíleli se na něm autorsky nejen slavisté (zejména rusisté, jejichž příspěvky jsou páteří sborníku), ale i bohémisté, polonisté, romanisté a klasičtí filologové. Jeho záběr je také velmi rozsáhlý, zahrnuje klasickou antickou literaturu, středověk a renesanci, přestože nejvíce příspěvků je soustředěno k problematice literatur 19. a 20. století. Historický zřetel je spojován s hledisky teoretickými, resp. genologickými, ať již v rovině deskriptivní poetiky, dílčích genologických analýz, problémů žánrové recepce v jinonárodním kontextu až po metodologicky zásadní studie k otázkám metody výzkumu literárních jevů (Ivo Pospíšil).

Přestože na první pohled budí sborník dojem jednoho z mnoha „slepenců“ textů různé povahy, kvality a zaměření, jež slouží pouze k publikačnímu prosazení autorů a jejichž jednotlivé koncepce hledáme marně - tento dojem by mohly podtrhnout jeho vícejazyčnost, mnohotematicnost, široký časový i žánrový záběr - jde o celek dobře připravený a promyšlený.

Cenný na sborníku je právě srovnávací pohled. Proto s výjimkou příspěvku Dagmar Bartoňkové (*Il prosimetrum in Naturales quaestiones di Seneca*), jenž má deskriptivní, faktografickou povahu a z koncepce sborníku, postaveného na komparativní metodologii, vcelku vybočuje, a příspěvku Drahomíry Vlašínové, uplatňujícího srovnávací pohled jen v rámci jedné národní literatury, tj. české (Próza mezi baladou a groteskou), máme k dispozici studie o „meziliterárnosti“, které obohacují teorii a historii té či

oné národní literatury právě pohledem literatury jinonárodní. Nelze sice tvrdit, že by všechny publikované závěry byly nesporné, neproblematické, avšak není smyslem vědy jen „pravdu“ definovat, nýbrž vyprovokovat k uvědomění nových problémů, popř. k nalezení cest jejich řešení. Jako nejproduktivnější se mi proto jeví studie Ivo Pospíšila (Problema vznikovenija i genezisa ruskogo romana), Ivana Seidla (Genesi e affermazione dei generi letterari in Italia nel periodo tra l'Umanesimo e il Manierismo), Jaroslava Fryčera (Le roman tchèque au milieu du 19e siècle), Josefa Dohnala (Vnitřní svět literární postavy jako těžiště uměleckého odrazu na počátku 20. století), Krystyny Kardyni-Pelikánové (Ocalić podmiotowości. Paraepistolarne formy w polskiej i czeskiej prozie współczesnej), popř. Miroslava Mikuláška (Gnostičeskij miř v evoljucii romana pervoj treći XX veka). Každá z jmenovaných prací totiž nabízí relativně nový pohled na literární jevy díky multiliterárnímu hledisku, popř. integrací filozofie do literární vědy.

Ivo Pospíšil poukazuje ve svém článku, jenž je součástí širších výzkumů genologických (např. Labyrint kroniky, Rozpětí žánru apod.), na metodologicky závažný problém literární komparistiky, tj. na interpretaci významu a hodnoty literárního jevu ve vztahu k cizím literaturám. Při analýze vzniku žánru románu v ruské literatuře dochází k pojmu „prae-post efekt“: co se může v jednom okamžiku jevit jako zaostávání, to může být v jiném pohledu vnímáno jako výrazný iniciující impuls vývoje žánru. V rámci tohoto „efektu“ pak analyzuje stupňovitý, v dílčích syntézách uskutečňovaný vývoj žánrové formy a obsahu románu a románovosti (těchto pojmů však nepoužívá). Pospíšilovy závěry jsou velmi inspirativní pro analýzu vývoje žánru v tzv. malých literaturách, popř. v literaturách s diskontinuitní tradicí, a mohou zodpovědět, resp. naznačit odpověď o původu takových jevů, jakými byl Mácha, Hašek, Hrabal v literatuře české (ve vztahu k literatuře německé), nebo o „opožděnosti“ slovenské literární moderny (Ivan Krasko). Pospíšil zde nepřímou navazuje na výzkumy nedávno zesnulého Vladimíra Štěpánka o „fázovém posunu“ a rozšiřuje je o onen „iniciující“ prvek (srov. např. přijetí Petra Bezruče v německém prostředí - F. Werfel, R. Fuchs apod. ve světle úvah o údajném nacionalismu a šovinismu Slezských písní).

S konzervativnějším náhledem se setkáváme ve studii Ivana Seidla V období mezi humanismem a manýrismem (s poznámkami ke speciické situaci zemí českého jazyka). Autor se soustřeďuje na problematiku klasicismu a na utváření kánonu závazných „platónských“ forem a norem. Rozlišuje dvě fáze ve vývoji klasicismu, a to fázi „preklasicistní“, která provázela jistým způsobem již humanismus, a klasicismus kanonizovaný, jenž vedl k jisté sterilitě a rozředění (dissolvensi) ducha renesance. Soustřeďuje se přitom na analýzu žánrového bohatství 15. a 16. století v italské literatuře a na faktory, jež vedly k žánrové kanonizaci (nadměrná svoboda na uměleckém poli mohla osudově stimulovat autokorekci literárního systému - tzv. faktor všeobecný, nebo faktor lingvistický - nutnost utváření kodifikovaného národního jazyka, důraz na „absolutní paměť“, interpretace Aristotelovy Poetiky - „archetypální výklad“ a konečně i aspekt politicko-náboženský). Jako problematické se však jeví implicitní odvozování hodnoty děl české literatury mírou, jíž se přibližují vyspělé literatuře italské (spojované mj. s petrarkovskou misí v Praze). Autor musí odmítnout „moralismus puritánského typu“

doby husitské („moralismo di tipo puritano“, s. 33), náboženské dispute jako závaží protestantismu, jež se jeví mj. jako důsledek pomalého a nesourodého pronikání italského humanismu do českého prostředí. Je však třeba přihlídnout nejen k domácím podmínkám, zcela odlišným od italských, ale i k nové interpretaci žánrů „středověké literatury“, nesporné iniciaci hymnu, traktátu, cestopisu, dialogu, alegorie, jež je literárně neméně významná než mise petrarkovská - nehledě na její „vyústění“ v díle největšího autora přelomu českého humanismu a baroka, tj. Jana Amose Komenského, což neklamně souvisí s českým, resp. středoevropským protestantismem.

Snad všechny publikované studie by si zasloužily alespoň stručné anotace, na což se však nedostává prostor. Proto závěrem upozorníme jen na některé, jeví se dnes jako nejzajímavější, byť ze subjektivního pohledu. Např. Dohnalova germano-rusistická studie, zasazená do přelomu 19. a 20. století, analyzuje obdobný životní pocit a umělecký směr, tj. expresionismus na materiálu poezie F. Sologuba, poetizované prózy S. N. Sergejeva-Cenského a Georga Heyma. Nabízí se otázka, zda by nebyla rovněž plodná komparace s jinou podobou expresionismu, představovanou F. Kafkou, částečně i R. Musilem, kdy životní úzkost, děs, křik a absurdita nabývají daleko racionálnějších, hrůzně logických forem. Na jiný jev, „paraepistolámnost“ v současné české a polské literatuře, upozorňuje K. Kardyni-Pelikánová, a to v souvislosti s postmodernismem, jenž sahá vedle ostentativní fikce i k žánrům autentickým, jako je dopis, a sonduje jeho literární možnosti na rovině kváziautentické - nejen z hlediska věrohodnosti vyprávění, ale z hlediska uplatnění autorského Já. Názory Karla Sabiny na francouzský román 19. století (a jejich podmíněnost českým prostředím poloviny minulého věku) analyzuje Jaroslav Fryčer. Mínil sice, že by se Sabinové požadavku na román, aby byl „le meilleur tableau de la vie sociale de l'époque“ (s. 51) neměl přikládat smysl sociologický, avšak ze studie vyplývá právě společenský význam tohoto požadavku, jenž byl sdílen a částečně realizován již v tvorbě májovců, jakkoli i díla Gustava Pflögera Moravského představují stále jen pokusy o společenský román, jenž by byl obrazem, výrazem a spolutvorbou společenských snah (šlo o román *Z malého světa*, vydaný poprvé šest let po sérii Sabinových článků v *Lumíru*). Atraktivní je i studie Jiřího Šrámka *Du scénario onirique au rêve fantastique*, spojující onirickou fantasknost, mystéria, děsivé vize, deliria, schizofrenii a další motivy s intelektuální schizofrenií moderního člověka - žel stranou jeho pozornosti zůstala - zdá se - obsáhlá látka triviální literatury, která přímo bezuzdně těží z analyzovaných elementů.

Sborník jako celek lze tedy přivítat jako důležitý příspěvek k „meziliterárnímu“ studiu literatur „Východu“ a „Západu“.

Alexej Mikulášek